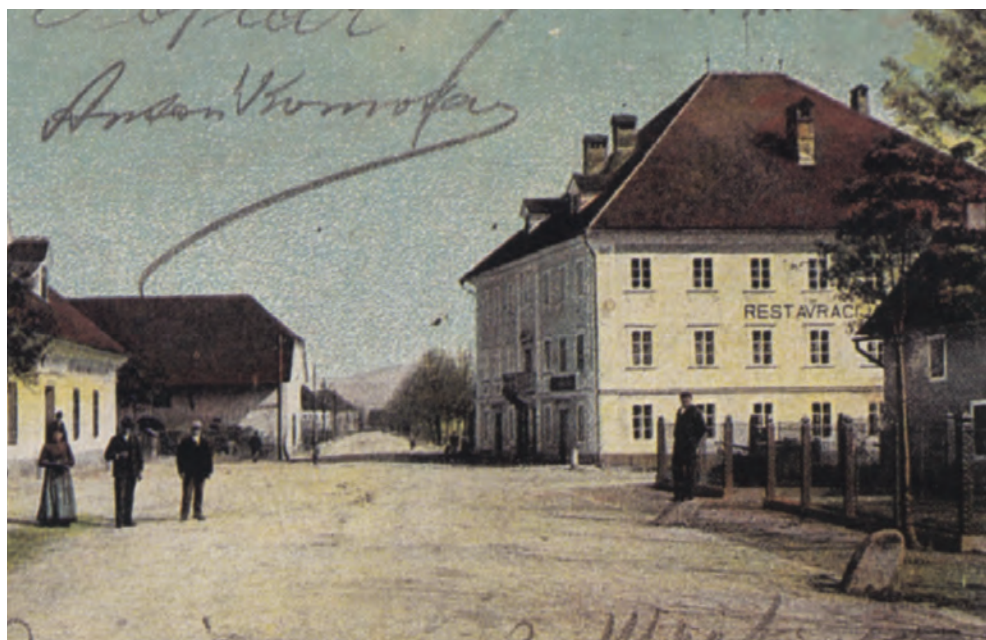

KEMIK BALTAZAR BAEBLER (1880-1936) JE BIL ROJEN NA VRHNIKI

Kemik Baltazar Baebler¹, dunajski študent, c. kr. profesor na idrijski realki, oče politika in diplomata dr. Aleša Beblerja, je bil rojen na Vrhniki. Tu je preživel tudi del svoje mladosti.

Njegov oče Balthasar Bähler (1855–1930) je prišel okrog leta 1875 iz Švice, iz občine Schleintz, v kantonu Graubünden v Trst.² Po neuspelem poskusu priti v Ameriko, kar je bil njegov prvotni namen, se v domačo vas ni želel vrniti. Za ponovni poskus potovanja

preko Atlantika mu je zmanjkalo denarja, zato je sklenil poiskati zaposlitev v Avstriji. Peš je nadaljeval pot proti Dunaju in se po nekaj dneh ustavil v Ljubljani. Tu je našel službo natakarja v kavarni Kazina v centru mesta. Hitro je napredoval, pri čemer mu je pomagalo dobro znanje nemščine, saj je bila velika večina gostov v tem hotelu avstro-ogrskih oficirjev in avstrijskih državnih uradnikov. Uspešni in varčni *nadnatakar* je kmalu začel v okolici Ljubljane iskati gostil-

Hotel Pri Črnem orlu na Vrhniki. Razglednica, odposlana 1905. Izrez. (J. Šumrada in M. Škrabec: Vrhnika prečuden kraj, Vrhnika 1999).

no za nakup ali najem. Zvedel je, da ima na Vrhniki manjšo točilnico-kavarno vdova po »nekem Švicarju«. Podal se je na Vrhniko in si ogledal to kavarno v hotelu Pri Črnem orlu. Srečanje z vdovo po Švicarju Andreasu Reidtu³ pa je trajno zaznamovalo usodo obeh. Balthasar Bähler je ostal na Vrhniki. Poročil se je z 12 let starejšo Marijo, vdovo Reidt, Vrhničanko, roj. Štular, in posvojil dva njena otroka. V dvanajstih letih po poroki so se v njuni družini rodili štirje sinovi, Baltazar, Viljem, Leopold in Viktor, ter hčerka Emilija⁴.

Balthasarjev in Marijin najstarejši sin, ki je dobil ime po očetu, je bil rojen 24. januarja 1880. Ljudsko šolo je končal na Vrhniki. V letih 1892–1899 je nadaljeval šolanje v Ljubljani. Vpisal se je na realko, ki je v tistem času uživala med Vrhničani velik ugled⁵. Realčani so bili sinovi najuglednejših vrhniških veljakov, kakor sta bila npr. tovarnar Franc Kotnik ali Josip Ballis, sin bogatega lesnega trgovca. Realko je obiskoval tudi Ivan Cankar. Po maturi je Baltazar študiral kemijo na dunajski univerzi.

Družina Bähler 1902. Sedita: Balthasar st. in Marija, med njima hčerka Emilija, za njimi sinovi Baltazar, Viktor, Leopold in Vilhelm. (Foto: družinski arhiv A. Beblerja)

Leto 19

Zaporedna številka	I m e			Bivališče	Rojstni			Vzprejet		Prejšnja domovna občina	Vid
	prosilčevo	soproge	otrok		kraj	dan	leto	dan	leta		
541	Bäbler Balthasar			Idrija 446	Idrija	18	9/1890			Idrija	
542		Marija			Vrhnika	14	1891				
543			Balthasar			24	1891				
544			Wilhelm			4	1893				
545			Leopold			11	1894				
546			Wilhelm			24	1897				
547			Emilija			25	1898				

Popis prebivalstva v Idriji leta 1900. Vpis družine Balthazarja Bäßlerja. Vpisana je tudi hčerka Emilija, roj. 2. 5. 1891 na Vrhniki. (SIZAL IDR/0129 Občina Idrija)

1	Knap	Idrija	profesorja	Idrija	18	9/1890	Idrija
2	Bäbler	Baltasar	c. kr. profesor	Vrhnika	24	1/1880	
3		Frančiška	gospodinja	Idrija	29	6/1883	
4		Aleksij			8	6/1907	

Popis prebivalstva Idrije l. 1910. Vpis mlade družine c. kr. profesorja Baltazarja Baeblerja. (SIZAL IDR/0129 Občina Idrija)

Med tem časom je njegov oče Balthasar Bäßler⁶ dobil domovinsko pravico na Vrhniki in avstrijsko državljanstvo (1898). Domovinski list navaja njegov poklic pisarniški pomočnik (Kanzleihilfe). Žena Marija si je namreč dolgo prizadevala spraviti svojega zelo družabnega moža v redno državno službo. To ji je uspelo na sodišču v Idriji⁷. Z zelo lepo pisavo in odličnim znanjem nemščine je Balthasar vse do razpada dvojne monarhije delal kot »sodni oficijal« na sodišču v Idriji, kamor se je družina z Vrhnike preselila. Po popisu idrijskega prebivalstva leta 1900⁸ se je družina Bäßler naselila v Idriji na št. 446.

Po končanem študiju kemije se je leta 1905 z Dunaja v Idrijo preselil tudi sin Balta-

zar. Zaposlil se je kot profesor na idrijski mestni realki. Naslednje leto se je poročil z Idrijčanko Frančiško Goli. V popisu prebivalcev Idrije leta 1910 je vpisana mlada družina c. kr. profesorja Baltazarja Baeblerja, Frančiške Baebler in njunega prvorojenca Aleksija, roj. 8. junija 1907 v Idriji.⁹ Hčerka Damjana je bila rojena osem let za Aleksijem.

Ves čas pred prvo svetovno vojno je Baltazar Baebler na realki poučeval kemijo in mineralogijo. Poleg tega, občasno, tudi prirodopis, fiziko in matematiko, pa tudi nemščino (v šol. letu 1909/10) in slovenščino (v šol. letu 1911/12). Bil je kustos kemijskega laboratorija na šoli. Vsa leta je vodil praktične vaje iz kemije, in sicer kot

neobvezni predmet v višjih razredih. Dijaki V. razreda so pod njegovim vodstvom vsako leto obiskali žgalnico za živo srebro v Idriji, dijaki VI. razreda so si leta 1909 na Vrhniki ogledali parketarno, mlekarno, pivovarno in opekarno in v Logatcu tovarno cementa.¹⁰

Novembra 1914, kmalu po izbruhu prve svetovne vojne, je bil mobiliziran in poslan na bojišče v Bosni. Že na začetku je bil hudo ranjen. Leta 1917 so ga kot omejeno sposobnega demobilizirali. Vrnil se je v Idrijo in prevzel vodenje realke. Aprila

1918 je bil imenovan za ravnatelja z odločbo c. kr. ministrstva za uk in bogočastje. Prejel je vrsto vojaških odlikovanj.¹¹

Na položaju ravnatelja realke je dočakal razpad cesarstva. Jeseni 1918 je poveljeval idrijski narodni straži in doživel italijansko vojaško zasedbo Primorske in večjega dela Notranjske z Idrijo. Uprl se je poitalijančevanju realke. Ker mu je grozil izgon na Sardinijo, je leta 1919 peš pobegnil v Kraljevino SHS. Po prihodu v Ljubljano je iskal zaposlitev na šoli. Ker profesorskega mesta ni dobil, se je zaposlil kot kemik v celjski Cinkarni, najprej kot vodja laboratorija in

Prof. Baltazar Baebler z ženo Frančiško, roj. Goli, hčerko Damjano in sinom Aleksijem med prvo svetovno vojno. (Foto: družinski arhiv A. Beblerja)

za tem kot tehnični direktor podjetja. Na tem mestu je bistveno izpopolnil tehnologijo proizvodnje modre galice in prispeval k donosnosti in hitremu razvoju Cinkarne. Kasneje je naletel na koruptivne povezave med novimi lastniki tovarne in beograjskimi uradniki. Stranski proizvod cinkarne je bilo tudi zlato, ki ga je bila Cinkarna po zakonu dolžna dostavljati kraljevski blagajni v Beograd. Te obvezne pošiljke so postale predmet koruptivnega dogovarjanja. Tajni dogovor je predvideval dobavljanje zlata s čistostjo nižjo od deklarirane. S svojimi podpisi Baebler ni hotel sodelovati v goljufijah na račun države. Po neuspešnem prepričevanju so lastniki Cinkarne rešili problem tako, da so ga odslovili z visoko odpravnino.¹² V Ljubljani je nato kupil hišo na Komenskega ul. 9 in se leta 1926 z družino preselil v Ljubljano. Tu je odprl in kot direktor vodil predstavništvo farmacevtskega podjetja ISSIS iz Zagreba.

Umril je aprila 1936 v zdravilišču Dobrna. Pokopali so ga na viškem pokopališču v Ljubljani. Imel je visok čin rezervnega oficirja. Zato je bil pokopan z vojaškimi častmi.

Kot srednješolec in študent je Baltazar Baebler kazal nagnjenje za literarno ustvarjanje. Pisal je pesmi. V letih 1897–1898 jih je objavil v zagrebški *Novi nadi* (pod psevdonomom B. Potočan) in v letih 1900–1904 v Slovenki, Vrtcu in Zvončku. Ko se je zaposlil, je opustil poezijo, se temeljito poglobil v svojo stroko ter se posvetil pedagoškemu in znanstveno raziskovalnemu delu.

V Izvestjih realke je objavil naslednje prispevke: Radioaktiviteta in razpadanje atomov (1907), Praktične vaje v kemiji (1908), O nevarnosti kemičnih poizkusov (1911),

Meteorologična opazovanja v Idriji (1914). Napisal je eno prvih slovenskih učnih knjig za svojo stroko Kemija in mineralogija za četrti razred realk in za sorodne šole (Ljubljana 1910). Sodeloval je pri nemški reviji *Zeitschrift für angewandte Chemie*.

Prof. Baebler je bil odličen praktik, kot kažeta omenjena članka *Praktiške vaje* v kemiji (Izvestja 1907/8) in njegovo razmišljanje »O nevarnosti kemičnih poizkusov« (Izvestja 1910/11). Zavzemal se je za uvedbo obveznih praktičnih vaj pri pouku kemije. Razmišljal je o novi vsebini takrat že utečenih praktičnih vaj, ki naj bi omogočile vsem srednješolcem ustrezen delež samostojnega eksperimentalnega dela. Težnja po uvedbi obveznih vaj je bila kasneje uresničena. Učni načrti danes vsebujejo obvezne vaje, ki jih sodobni vzgojno-izobraževalni smotri kemijskega izobraževanja opredeljujejo kot osnovno sestavino pouka kemije, za kar se je zavzemal prof. Baebler. V posebnem članku o nevarnosti kemičnih poizkusov opozarja na najpogostejše vzroke nesreč. Zavzema se za dosledno zagotovitev pogojev, ki omogočajo varno izvajanje poskusov. Poleg ustreznega opremljenega laboratorija, ki naj ima vse potrebne varnostne priprave in zaščitna sredstva, mora eksperimentiranje voditi učitelj ustreznega profila. Opozarja na dvojno škodo, didaktično in fizično, do katere prihaja v primeru, če kemije ne poučuje strokovnjak.

Pozornost vzbuja njegova razprava Radioaktiviteta in razpadanje atomov, ki je prinesla idrijskim realčanom tedaj nova dognanja o zgradbi atoma in prve informacije s področja naravne radioaktivnosti in jedrskih reakcij. Med najbolj pretresljiva dognanja tedaj komaj desetletje stare »znanosti o radioaktiviteti« sodi teorija o

Kemija in mineralogija

za IV. razred realk in za sorodne šole.

Spisal

Balt. Baebler

c. kr. realčni profesor.

S 76 slikami.

Cena nevezani knjigi ~~K 2.50.~~ v platno vezani ~~K 3.50.~~ 6-

1910.

Založila „Katoliška Bukvarna“ v Ljubljani.

Natisnila „Katoliška Tiskarna“.

Učbenik: Baltazar Baebler, Kemija in mineralogija.
Ljubljana 1910 (prva notranja stran), last: Katarina Bebler.

Radioaktiviteta in razpadanje atomov.

Spisal B. Baebler.

Smelo trdim, da je prirodoslovje ona veda, ki stoji v boju za napredek človeštva v prvi vrsti. Trdnjavo za trdnjavo zasedajo učenjaki, a te pridobitve niso le njihova last, temveč last nas vseh, last vsega človeštva. In to je, kar povzdiguje ta boj nad vse druge.

Posebno mnogo novega pa so dohnali na polju prirodoslovja v zadnjih desetih letih. Vršni se velik preobrat in zdi se, da se ruši temelj špeciélno eni komponenti prirodoslovne vede, t. j. kemiji. A ta temelj, ki je sestavljen iz raznobarnih delov in katerega harmoniško strukturo je dohnal že ruski učenjak Mendelêjev, naj nadomesti drugi. Pri tem pa ni več opaziti raznobarnosti, ni več opaziti posameznih delov, ta temelj ni več sestavljen, temveč je enoten — enakomeren kakor sinje nebo.

Že grški filozofi so bili naziranja, da so nastala vsa najrazličnejša telesa iz ene same, takozvane prasnovi in da si je različnost snovi v telesih razlagati na ta način, da so v njih najmanjši deli prasnovi različno in raznoštevilo razvrščeni. Poznejša eksperimentalna raziskavanja tega niso mogla dohnati. Anglež Boyle (1626—1681) je uvedel v znanost nov pojem — element, in sicer v tem smislu, kakor si ga razlagamo še dandanes. Element je namreč vsaka snov, ki se z našimi, nam dosedaj znanimi pripomočki ne da razkrajati v več različnih snovi; vsak element sestoji iz najmanjših delov, atomov imenovanih, ki kažejo pri istem elementu vsi enake pri različnih elementih pa različne lastnosti. Če n. pr. segrevamo železo do najvišje topline, ki jo moremo doseči, do topline v elektriških pečeh (čez 3000°), tedaj se bo železo pač izpremenilo v pare a te pare, niso nič drugega, kot nebroj malih delov železa, in vsak tak del nam

7

radioaktivnem razpadu. Članek že vsebuje shematske prikaze vseh treh naravnih radioaktivnih vrst in avtor je *smelo napovedal uresničenje sanj alkimistov o medsebojni pretvorbi elementov. Umetno narejeni elementi so dovolj zgovoren dokaz uresničljivosti te napovedi*, je komentirala ugotovitve prof. Baeblerja mag. kemije Darinka Sikošek¹³.

Zanimiva je tudi Baeblerjeva aktualizacija nove tematike. V razpravi omenja, da so bile tudi nekatere idrijske rude preiskane na »radioaktivteto«. Radiometrične raziskave v jami idrijskega rudnika so bile kasneje še večkrat ponovljene. Dokazano je bilo, da se prof. Baebler ni motil glede svoje domneve o radioaktivnosti idrijskih rud, vode in zraka.¹⁴

Za obdobje, v katerem je nastal, je ta Baeblerjev članek izjemnega pomena, saj je tedanjim srednješolcem prinesel najnovejše raziskovalne dosežke s področja znanosti o naravni »radioaktiviteti«. Članek dokazuje tudi visoko raven pedagoškega in strokovnega dela na idrijski realki.

Opombe:

- 1 Jože Rode: Vrhniko skozi stoletja, Ljubljana 1997, str. 66.
- 2 O svojem pradedu Balthasarju Bählerju (1855–1930), ki se je kot 20-letni mladenič sredi druge polovice 19. stoletja pridružil izseljeniškem valu in zapustil rodno Švico, »prišel v Ljubljano in se nato oženil na Vrhniko«, je pripovedoval dr. Anton Bebler svojim gostom 27. septembra 1993 v Ženevi. Takrat je bil stalni predstavnik Republike Slovenije v rangi veleposlanika pri evropskem sedežu OZN v Ženevi, njegovi gostje pa smo bili člani slovenske delegacije na pogajanjih o nasledstvu po nekdanji SFR Jugoslaviji. Dr. Anton Bebler je kasneje v svoji *Knjigi o Primožu Ale-*

šu Beblerju posebno poglavje namenil tudi prednikom in sorodnikom. Pri pripravi tega zapisa o kemiku Baltazarju Baeblerju, rojenem na Vrhniko, njegovemu dedu, sem dr. Antona Beblerja poiskala v Ljubljani. Moji prošnji za informacije in podatke se je ljubeznivo odzval.

- 3 Po popisu prebivalcev Vrhniko leta 1870 so na Vrhniko hišna št. 2 živeli: **Andreas Reidt**, roj. 1836 v Schinu/Švica, kavarnar, poročen z Marijo, roj. 1843 na Vrhniko /kasneje pripisano: vdova ... /otroci: Marija, roj. 1865 na Vrhniko /kasneje pripisano: poročena Žabkar v Mokronog, 1890/, Franciška, roj. 1869 na Vrhniko /pripisano: +/, vsa družina pristožena v Schiers v Švici. (Popis hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, Matični urad Vrhniko, VRH 16).
- 4 Sonja Anžič: Prebivalstvo občine Vrhniko na prelomu 19. in 20. stoletja – 3. del, Vrhniški razgledi št. 7, leto 2006, str. 209. (Vrhniko, h. št. 104/213, **Bähler Baldi**, gost., roj. 1855 v Schleinz, Graubünden/Schweitz, žena Marija, roj. 1843, Vrhniko, sinovi: Baltazar, roj. 1880, Vilhelm, roj. 1883, Leopold, roj. 1884, in Viktor, roj. 1887, in Reidt/ Ivana (Marijina) hči iz prvega zakona, roj. 3. 1. 1873 na Vrhniko, Schiers, Švica).
- 5 France Dobrovoljc: Cankarjev album, Maribor 1979, str. 243.
- 6 O spremenjeni ortografiji priimka Baebler, glej: Anton Bebler: Knjiga o Primožu Alešu Beblerju, Ljubljana, 2004, str. 29.
- 7 Prav tam, str. 18.
- 8 Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Idriji: Popis prebivalstva 1900, SI ZAL IDR/0129, Občina Idrija.
- 9 Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Idriji: Popis prebivalstva 1910, SI ZAL IDR/0129, Občina Idrija.
- 10 Izvestja mestne (kasneje: c. kr. državne višje) realke v Idriji, V.–X. 1906; 1906–1918. (Izvestja hrani Slovenski šolski muzej v Ljubljani).
- 11 Izvestje c. kr. državne višje realke v Idriji za šol. l. 1917–18. V Idriji 1918.
- 12 Anton Bebler: Knjiga o Primožu Alešu Beblerju, Ljubljana, 2004, str. 20.
- 13 Janez Kavčič: Prva slovenska realka, Idrija 1901–1926, Idrija 1987, str. 91–92.
- 14 Prav tam.